tės. Senovės gyvenvietė II 2005 m. įrašyta į NKVR Archeologinių vietų sąrašą.

Be to, šiauriau, maždaug už 100 m esančiame smėlynėlyje dar rasta titnago nuoskalėlė ir nuoskalos dalis, skeveldra bei nenustatytas titnago fragmentas (čia tirtas šurfas 8), o apie 200 m į P – titnago nuoskala (šalia tirta perkasa 6) ir į Š–ŠR nuo jos – keli apdegę židinių akmenys (šios vietos laikytinos atitinkamai pirmąja ir antrąja radimvietėmis).

LAPALIAI (AUKŠTUMALA) SETTLEMENTS

In 2004 in the Aukštumala peat-bog (Šilutė district) the site called Pilekalvė (Castle Smithery) or Piliakalnis (Hill-fort) which was assumed to be a hill-fort was researched, and later an ancient settlement was investigated. In nine locations 70 m^2 were excavated in total. It was established that the assumed hill-fort was completely destroyed in 1968–1969 building a road to the peat-bog. At the foot of the former hill the Early Mesolithic settlement datable to the 7th millennium B.C. was discovered. 34 flint-stone finds of that period were collected (an awl or an arrowhead, blades, flakes or their fragments). Surveying the vicinity in adjacent sands (in four locations 32 m^2 were investigated) 300 m northwards and north-eastwards from the first settlement the second ancient settlement attributable to the Late Palaeolithic was discovered. Here a burin, blades and flakes were found.

ŽVALGYMAI IR TYRINĖJIMAI ŠVENTOJOJE

Vygandas JUODAGALVIS

Šventosios archeologinis kompleksas, kurį sudaro apie 40 objektų (durpyninės neolito gyvenvietės, radimvietės, žalvario amžiaus užtvanka) apima plotą tarp Šventosios miestelio (Palanga II) šiaurėje, plento Klaipėda–Liepoja rytuose, Manciškės kaimo pietuose ir Baltijos jūros pakrantės vakaruose.

2004 m. spalio–lapkričio mėn. buvo organizuota archeologinė ekspedicija Šventojoje. Darbai buvo atliekami pagal ilgalaikių archeologinių tyrinėjimų programą, patvirtintą MAK. 2004 m. archeologiniai tyrinėjimai buvo vykdomi šiomis kryptimis: 1) numatomų statybų ar kitokios ūkinės veiklos, keliančios grėsmę išlikusiems kultūriniams sluoksniams, vietose (Šventosios 26-oji gyvenvietė); 2) archeologiniai žvalgymai ir tyrinėjimai Šventosios archeologinio komplekso Š dalyje, apimančioje teritoriją tarp senojo ir naujojo plentų, vedančių į Šventosios miestelį, įjungiant plotą į P nuo pietinio kelio – R. Rimantienės tyrinėtą 2-ąją akmens amžiaus gyvenvietę. Be jos, apibrėžtoje teritorijoje yra 1, 3, 34, 35, 36, 37, 38 akmens amžiaus gyvenvietės ir radimvietės. Žvalgant Šventosios archeologinio komplekso Š dalį buvo pasitelktas akmens amžiaus gyvenviečių atradėjas Mikelis Balčius, kuris suteikė vertingų žinių apie archeologinių radinių aptikimo aplinkybes bei apylinkių kraštovaizdžio pokyčius. Žvalgymų metu taip pat pasinaudota naujausiais paleogeografiniais tyrimais.

Šventosios 26-osios gyvenvietės tyrinėjimai. Šventosios 26-oji akmens amžiaus gyvenvietė įkurta buvusio ežerėlio-lagūnos R krante, 1,2 km į R nuo dabartinio Baltijos jūros kranto, 200 m į Š nuo naujai asfaltuoto kelio, vedančio nuo Liepojos–Klaipėdos plento link jūros per Manciškės kaimą (dabar – Palangos miesto dalis).

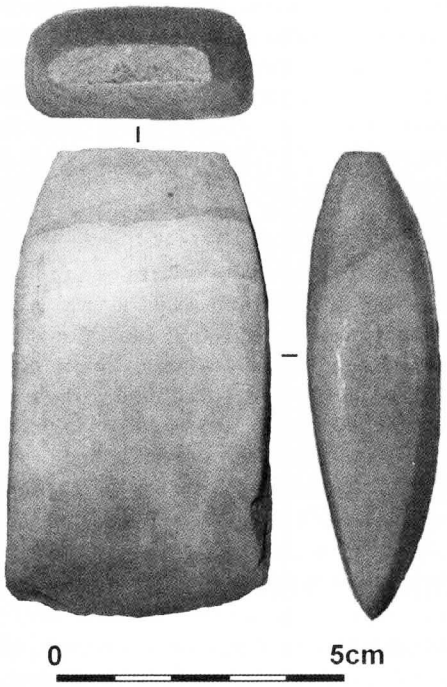

5 pav. Įtveriamasis skalūno kirvelis. Šventosios 26-oji gyvenvietė. *V. Juodagalvio nuotr.*

Fig. 5. A hafted slate axe found in the Šventoji 26th settlement.

2004 m. tiriamasis plotas nebuvo prišlietas prie 2003 m. tyrinėto ploto, nes tuomet kasant šurfus buvo nustatyta, jog kultūrinis sluoksnis į V nuo ploto sunaikintas. Duobių pėdsakai aiškiai pastebimi žemės paviršiuje. 80 m^2 ploto pagrindinė perkasa buvo išmatuota ariamos dirvos lauke. Dalis perkasos patenka į privačiai statybai numatytą plotą, o Š dalyje turėtų būti nutiesta gatvė. Be to, buvo iškasti 3 žvalgomieji šurfai po 4 m^2, siekiant nustatyti išlikusio kultūrinio sluoksnio ribas aplink pagrindinę perkasą. Šurfai buvo kasami į R ir V nuo pagrindinės perkasos.

Pagal detalųjį Palangos miesto vystymosi planą, 26-osios gyvenvietės dalis patenka į sklypų ir numatytos tiesti gatvės teritoriją. Atsižvelgiant į tai, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis yra palyginti negiliai, visi žemės judinimo darbai likusią paminklo dalį neišvengiamai sunaikins.

Gyvenvietės stratigrafija sluoksnių sudėtimi vienoda tiek pagrindinėje perkasoje, tiek žvalgomuosiuose šurfuose. Pagrindinės perkasos sienelėse buvo stebėti tokie sluoksniai:

1. 30–50 cm storio armuo, vietomis susimaišęs su rudom durpėm;

2. Iki 40 cm storio rudos durpės su medienos liekanomis;

3. Vidutiniškai 20 cm storio rudai pilka gitija su kultūriniu sluoksniu;

4. Geltonas ir balkšvas paplautas smėlis, vietomis susimaišęs su žemiau slūgsančiomis durpėmis.

Giliau nebuvo kasama, nes tiek iš R. Rimantienės tyrinėjimų duomenų, tiek iš 2002–2003 m. kasinėjimų buvo aišku, jog giliau jokių žmogaus veiklos pėdsakų aptikti nepavyks.

Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis paplautas, nes visame tyrinėtame plote pasklidę medžio angliukai koncentracijų nesudarė. Didžioji radinių dalis buvo aptikta pačioje viršutinėje gitijos sluoksnio dalyje. Pasitaikė radinių ir ant smėlio, tačiau greičiausiai jie čia bus patekę perdžiūvus gitijai, kai joje atsiranda gilūs plyšiai. Radiniai kultūriniame sluoksnyje pasklidę daugmaž tolygiai, šiek tiek pastebima radinių tankėjimo tendencija V kryptimi. Jokių konstrukcijų, židinių ar duobių pėdsakų tyrinėtame plote ir šurfuose neaptikta.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje buvo aptikta žvėrių ir žuvų kaulų, skaldytų ar suskilusių akmenų, akmeninių tinklo pasvarų, titnaginių trikampių strėlių antgalių, gremžtukų, įtveriamasis skalūno kirvelis (5 pav.). Daugiausiai aptikta gintarinių radinių, tarp jų keletas sagų, kabučių. Visi gintariniai dirbiniai

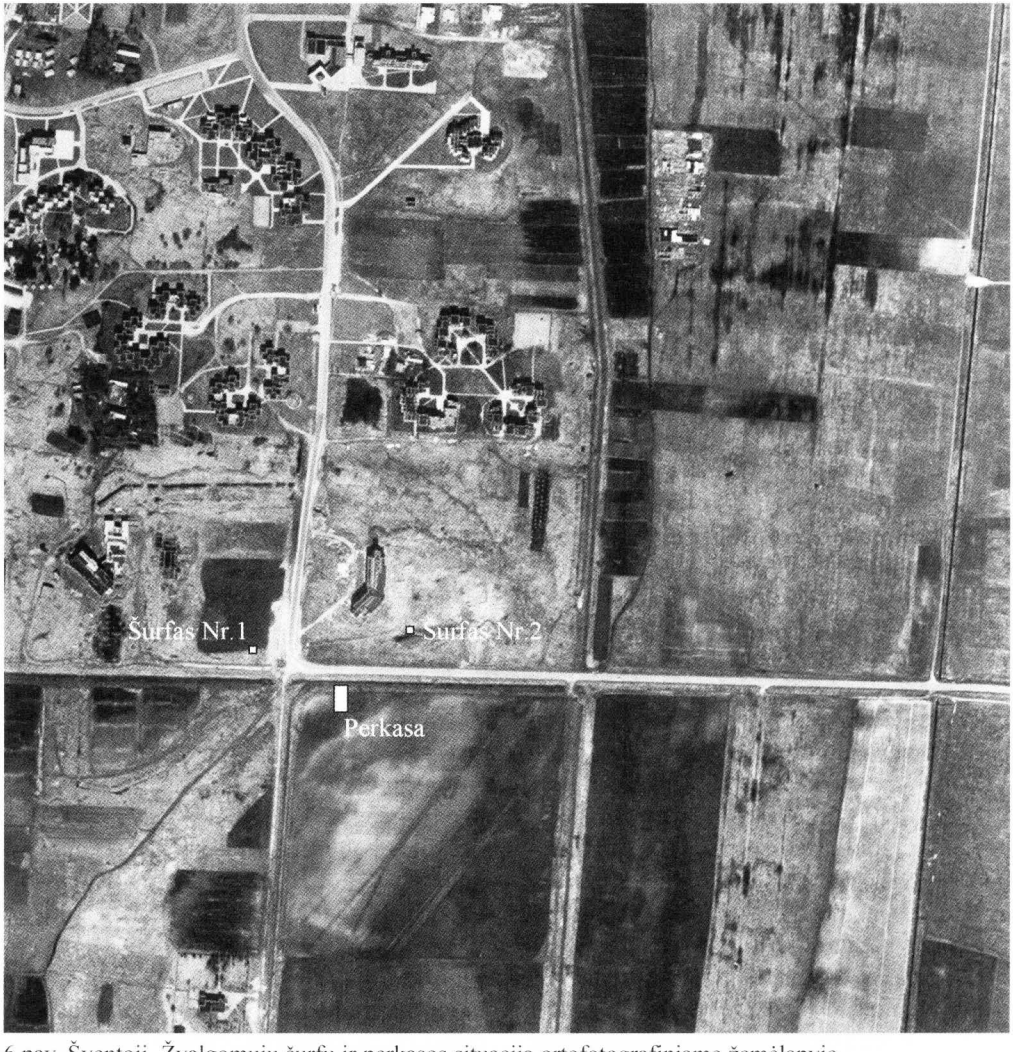

6 pav. Šventoji. Žvalgomųjų šurfų ir perkasos situacija ortofotografiniame žemėlapyje.

Fig. 6. Šventoji. Layout of the test pits and trench on the orthographic map.

sulūžę, sveiko nepasitaikė nė vieno. Keramika išlikusi labai prastai. Šukelės menkos ir sunykę, tarp jų keletas ornamentuotų. Keramikos molyje mineralinės ir šamoto priemaišos.

Žvalgymai Šventosios archeologinio komplekso Š dalyje. Šventosios archeologinio komplekso Š dalis, arba pagal ilgalaikių archeologinių žvalgymų ir tyrinėjimų programą, pirma tyrinėjimų zona, apima teritoriją tarp dviejų asfaltuotų plentų į Šventosios miestelį. Žvalgant Šventosios archeologinio komplekso Š dalį pasinaudota ankstesnių tyrinėjimų duomenimis, paskelbtais archeologinėje literatūroje. Pasirenkant vietas žvalgomosioms

perkasoms dalyvavo Mikelis Balčius, maloniai leidęs pasinaudoti jo paties brėžiniais ir užrašais, parengtais dar 1966 m.

Literatūroje paskelbti duomenys (R. Rimantienė, *Šventoji. Pamarių kultūros gyvenvietės*, V., 1980, p. 71) rodo, jog kultūrinis sluoksnis anksčiau aptiktose radimvietėse neišliko. Tai patvirtina ir 1987–1988 m. lietuvių–norvegų ekspedicijos metu iškasti keli šurfai 34-oje radimvietėje. Šventosios archeologinių tyrinėjimų praktika parodė, jog tokių suardytų gyvenviečių pakraščiuose, prie lagūnos kranto ir atabrade išlieka daug archeologinių radinių, išmestų į vandenį arba nuplautų transgresijų metu. Ryškiausias pavyzdys – Šventosios 4-a radimvietė, suteikusi neįkainojamos archeologinės informacijos. 2004 m. žvalgomieji tyrimai buvo skirti būtent lagūnos krantų paieškoms archeologinių radimviečių aplinkoje. Šventosios gyventojų daržuose, į R nuo pagrindinio melioracijos kanalo, dviejose vietose 34–37-os radimviečių zonoje buvo iškastos 8 įvairaus dydžio perkasos, tačiau archeologinių radinių ar kultūrinio sluoksnio pėdsakų jose neaptikta.

Du žvalgomieji šurfai po 4 m^2 buvo iškasti arčiau asfaltuoto kelio, pirmos žvalgymų zonos P dalyje (6 pav.). Šurfe 1 nei radinių, nei kultūrinio sluoksnio pėdsakų neaptikta. Šurfas 2 buvo kasamas ankstesnių statybų teritorijoje. Žemės paviršius deformuotas, aplinkoje matyti įvairių komunikacijų statybos pėdsakai. Šurfo 2 sienelių pjūviuose buvo užfiksuoti šie sluoksniai: 1) 35 cm storio velėnos ir permaišyto grunto sluoksnis; 2) apie 30 cm storio juodos durpės; 3) 42–46 cm storio gelsvos ir rudos gitijos sluoksniai, slūgsantys ant 42–44 cm storio suplauto balkšvo smėlio. Giliau slūgsojo aleuritingi sluoksniai. Gitijoje buvo aptiktas apardytas kultūrinis sluoksnis su išlikusiais organiniais radiniais (medžių šakos, žievės gabalai), medžio angliukais ir narviškos keramikos šukėmis. Keramikos fragmentai buvo aptikti 66–102 cm gylyje.

2004 m. archeologinės ekspedicijos metu šešiuose objektuose buvo ištirtas 165 m^2 plotas. Šventosios 26-ojoje gyvenvietėje buvo ištirtas 92 m^2 plotas, aptikta keramikos fragmentų, titnaginių, akmeninių ir gintarinių dirbinių. Nustatyta, jog kultūrinio sluoksnio būklė sparčiai blogėja dėl pažeisto hidrologinio režimo. 2004 m. kasinėjimų metu buvo aptiktas gyvenvietės Š pakraštys. R pakraštys buvo aptiktas 2003 m. Gyvenvietės V riba dar nepasiekta, tačiau aišku, jog kultūrinis sluoksnis į V nuo 2004 m. perkasos yra išlikęs ir perspektyvus tolesniems tyrinėjimams. Šventosios 26-oji gyvenvietė patenka į numatomų statybų plotą. Paminklo Š dalis ariama. Chronologinė ir kultūrinė paminklo interpretacija išlieka nepakitusi. Radiniai būdingi neolitinei Narvos kultūrai. Prie ežerėlio-lagūnos buvo apsistoję ir paliko pėdsakus vidurinio ir vėlyvojo neolito gyventojai.

Šventosios 2-ojoje gyvenvietėje buvo ištirta 16 m^2 į R nuo R. Rimantienės tyrinėto ploto, lagūnos-ežerėlio krante ir atabrade (6 pav., perkasa). Didesnėje perkasos dalyje viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas su Rutulinių amforų kultūros radiniais sunaikintas kasant melioracinius kanalus. Žemutinė 10 cm storio žalsvos gitijos dalis su Narvos kultūrai būdingais radiniais išliko nepažeista. Keletas keramikos fragmentų buvo aptikta 160–177 cm gylyje. Būtina pratęsti paminklo tyrinėjimus ir ištirti likusią gyvenvietės dalį.

Statybų apnaikintame plote į Š nuo asfaltuoto kelio į Šventąją, tarp anksčiau tyrinėtų 1-osios ir 3-osios neolitinių gyvenviečių buvo taip pat aptiktas kultūrinis sluoksnis su gausiais neolitiniais radiniais, būdingais Narvos kultūrai.

Šventosios 34–37 radimviečių vietose ir į V nuo kelio į Šventąją buvo iškastos 8 įvai-

raus dydžio perkasos bei ištirtas 54 m^2 dydžio plotas. Ieškota senosios lagūnos pakrančių. Jokių archeologinių objektų ir radinių perkasose neaptikta. Nustatyta, kad 37-oji radimvietė į archeologinių objektų sąrašą pateko per klaidą: čia būta sodybos, kurios šeimininkas rinko archeologinius radinius iš įvairių vietų. Akmens amžiaus radiniai, paminėti archeologinėje literatūroje, šioje vietoje atsirado iš privačios kolekcijos.

Šventosios 38-osios radimvietės vietoje buvo stebėti vandentiekio tiesimo darbai. Nei archeologinių radinių, nei kultūrinio sluoksnio pėdsakų iškastoje 1 m gylio tranšėjoje nepastebėta.

2004 m. Šventosios archeologinio komplekso tyrinėjimai parodė, jog tarp anksčiau ištirtų plotų dar yra nemažai vietų, kuriose išliko kultūrinis sluoksnis. Būtina iki statybų pradžios ištirti išlikusį kultūrinį sluoksnį ir sustabdyti savavališką žemės arimą paminklinėje teritorijoje. Visos naujos statybos paminklinėje teritorijoje gali būti pradėtos tik vietoje atlikus žvalgomuosius tyrimus, o kur buvo aptiktas kultūrinis sluoksnis – visaverčius archeologinius kasinėjimus.

SURVEYS AND INVESTIGATIONS IN ŠVENTOJI

In 2004 during the archaeological expedition in six sites the total area of 165 m^2 was investigated. In the Šventoji 26th settlement 92 m^2 were investigated; potshards, flint, stone and amber artefacts were found. The northern edge of the settlement was established. The finds were typical to the Neolithic Narva Culture. At the lagoon-lake there were traces of the Middle and Late Neolithic camps.

In the Šventoji 2nd settlement an area of 16 m^2 situated eastwards from the previously investigated section on the bank and of the lagoon-lake was investigated. In the major part of the trench the upper cultural layer containing finds of the Globular Amphora Culture was destroyed excavating drainage ditches. The lower cultural layer containing finds of the Narva Culture remained undisturbed.

In the section affected by construction works northwards from the asphalt road to Šventoji between the 1st and the 3rd Neolithic settlements which were investigated earlier a cultural layer rich in Neolithic finds typical to the Narva Culture was discovered.

BENAIČIŲ ARCHEOLOGINIS KOMPLEKSAS

Algimantas MERKEVIČIUS, Rėda NEMICKIENĖ, Julius KANARSKAS

2004 m. VU vykdė Benaičių (Kretingos r.) archeologinio komplekso tyrinėjimus, pradėtus 2000 m. ir tęstus 2002 ir 2003 m. (žr. *ATL 2000 metais,* V., 2002, p. 14–16; *ATL 2002 metais,* V., 2005, p. 10–12; *ATL 2003 metais,* V., 2005, p. 16–18). Tai buvo ketvirtas šio archeologinio objekto tyrimų sezonas.

2004 m. tyrimų tikslas – ištirti bent dalį apardytų bei ardomų šio archeologinio objekto vietų ir patikslinti jo teritoriją, ypač jo Š ir R dalis. Iš viso 2004 m. tirta 10 perkasų, iš kurių visiškai ištirtos 9. Perkasa 17 beveik nebuvo tiriama, nes ji, kaip vėliau paaiškėjo, buvo beveik centrinėje šio objekto dalyje. Be to, ji nebuvo ardoma. Nuėmus velėną, iškart po ja pasirodė kultūrinis sluoksnis, todėl tyrimai nebuvo tęsiami.

Tyrimų metu patikslintos tiriamo objekto teritorijos Š ir R dalys. Objekto ribos P ir V buvo nustatytos ankstesnių tyrimų metu. Nau-